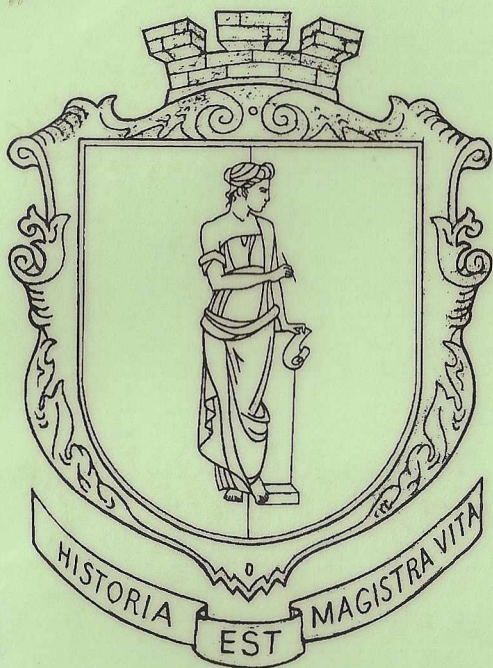

94/100/082)

Д 70

**ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ
З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА
ПРАВОНАВСТВА**

Випуск 4

КОЖУХАР О.І.
*доцент, кандидат
історичних наук*
СЕМЕНЮК Д.
*студентка V курсу
історичного факультету*

УКРАЇНА – УГОРЩИНА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИЙ ПЕРІОД

15-річчя існування незалежної України показало, що проблеми створення демократичної держави та громадянського суспільства до сьогодні залишаються остаточно не вирішеними. На нашу думку, ліквідувати всі прогалини в будівництві держави можна, якщо проаналізувати становлення кожної окремої гілки влади в Україні, а також порівняти його з аналогічними процесами в інших демократичних державах.

За умов демократії дуже важливими є конституційні основи президентства, бо саме вони надають главі держави повноваження для діяльності, визначають легітимність його дій та впливають на обставини, за яких він може здобути підтримку своїх рішень, спираючись на чинне законодавство.

Для порівняння нами була обрана Угорська республіка, яка має з Україною не лише подібну історію впродовж останніх 40 років існування, але й спільний географічний кордон та орієнтири побудови держави.

Дослідження проблеми трансформації інституту президентства знаходило висвітлення в працях як зарубіжних, так і вітчизняних істориків та політологів. Однак, увагу авторів здебільшого привертала постать президента, як уособлення однієї з трьох гілок влади, а не окремого її інституту. В той же час проблема інституту президентства в географічних рамках досліджувалась переважно в контексті вивчення політичної історії окремо взятої країни. Для даного дослідження стали актуальними праці з політичної історії України та Угорщини, що дозволили зробити порівняльний аналіз двох систем. Це роботи Кривенко Л. [4], Ткача Д. [5] та Шемшученко Ю. [9] та ін.

Розуміння процесів трансформації інституту президентства в Україні та Угорщині потребує чіткого усвідомлення того факту, що дана трансформація відбувалась на базі відходу від тоталітарної системи і переходу до демократичної системи.

5 липня 1991 р. Верховна Рада УРСР ухвалила низку законів – Закон УРСР "Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР", Закон УРСР "Про Президента Української РСР", Закон УРСР "Про вибори Президента Української РСР". Ці закони заклали основу демократичного перетворення політичної системи України. Перші вибори Президента України відбулися 1 грудня 1991 р., а першим всенародно обраним Президентом став тогочасний лідер України, Голова Верховної Ради України Леонід Кравчук [7,180].

Однак, не зважаючи на прийняття ряду демократичних законів, пережитки тоталітарної системи зберігаються на Україні до сьогодні. Так, через внесення змін до ст. 114-1 Конституції України Президент України оголошувався головою виконавчої влади та головою держави [2, 113-116].

Посада Президента була принципово новим інститутом політичної системи, він став домінуючим суб'єктом політичної влади. Перший лідер демократичної України Л. Кравчук був вихідцем з радянської партійної номенклатури. На перших етапах розвитку держави він міг лише декларувати (!) повну ліквідацію старої системи, при чому - методами тієї ж самої системи (про що, зрозуміло, прямо ніхто не говорив), аж до заборони в 1993 р. компартії. Подібна ситуація зумовила і подальший шлях розвитку всіх сфер життя України. Розвитку, названого М. Азаровим системою монстрів та "прихвизаторів" [1, 134-135].

Якщо посада президента була для України новим явищем, то в Угорщині вона мала певний період розвитку. В цій країні вона вперше була запроваджена після закінчення Другої світової війни (1 лютого 1946 р.), але вже 1949р. ця інституція була перетворена на колективний орган влади. У новітній історії Угорщини інститут президентства було запроваджено у 1990 р. [5,114-115].

Інституціоналізація посади президента в Угорщині пройшла достатньо швидко. Для цього знадобились дві політичні угоди, три поправки до Конституції, два загальноугорських референ-

думи та два рішення конституційного суду. Президент є головою Угорської республіки. Згідно з конституцією він уособлює єдність нації і контролює демократичний розвиток всього державного механізму. Президент обирається парламентом на п'ять років таємним голосуванням серед громадян, що досягли 35-літнього віку [8, 51-52].

В Україні Верховна Рада 14 лютого 1992 р. ухвалила закон "Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України", за яким президент визначався головою держави і головою виконавчої влади [4, 78]. За цими, незначними на перший погляд змінами, криється глибокий зміст. Замість попереднього визначення Президента "найвищою посадовою особою української держави", встановлювалась нова формула: Президент - глава держави. Президент не став частиною виконавчої влади, навпаки, він отримав можливість значно впливати на неї. Отже, висновок Ю. Шемшученка про те, що "... ще не вдалося м'яко вмонтувати в існуючу систему виконавчої влади" інститут президентства, є абсолютно вірним [7, 9].

Першим президентом Угорщини став Арпад Гьонц, який знаходився при владі з 1990 р. по 2000 р. На думку більшості науковців, саме авторитет та риси характеру президента сприяли перетворенню цієї посади на впливовий чинник в країні. На відміну від партноменклатурників, які прийшли до влади в Україні, Гьонц був відомим політиком правоцентристського характеру національного спрямування, як глава держави ніколи не втручався в перебіг внутрішньополітичної боротьби.

Гьонц вбачав свій обов'язок і історичну місію у згуртуванні всіх громадян країни незалежно від їх релігійних, політичних та інших уподобань. У цьому зв'язку широко відома роль президента як організатора "круглих столів" політичних партій, у яких брали участь як урядові, так і опозиційні партії. Діяльність А. Гьонца допомогла підвищити статус Угорщини на міжнародній арені, чому сприяла і широка географія візитів угорського президента [5, 120-121].

Україна йшла іншим шляхом - шляхом посилення влади Президента і навіть централізації управління країною. Зокрема, Конституційний договір від 8 червня 1995 р. "Про основні засади організації і функціонування державної влади та місцевого

самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України" дав підґрунтя політологам вести мову про початок встановлення президентської форми правління в Україні [6, 196].

А вже 1996 р. функції посади Президента були остаточно визначені в Розділі V Конституції (Основного Закону) України. "Президент України є главою держави і виступає від її імені", - зазначалося там. Крім того, Президент виступає відтепер гарантом суверенітету держави, її територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст.102) [3, 22]. Є всі підстави вважати, що Президент України входить в систему виконавчої влади. Інші ж повноваження, закріплені Конституцією, дозволяють йому домінувати як над виконавчою, так і над судовою владою [4, 86-87].

Саме це дало підстави С. Кульчицькому стверджувати, що "Україна не стала Президентською республікою, як цього бажали Л. Кравчук та Л. Кучма. Однак, вона не залишилася парламентською республікою, на чому наполягали переконані прибічники останнього, вдосконаленого М.С. Горбачовим, варіанту радянської влади" [7, 11]. Отже, бачимо, що тоталітарний тягар було скинуто, але не остаточно.

З 6 липня 2002 р. на посаді президента Угорської республіки перебуває Ференц Мадл, який, як і його попередник, має великий досвід політичної і урядової роботи. Головною задачею Ф. Мадла стало не реформування функцій президентської влади, а подолання власного іміджу як ставленика А. Гьонца [5,123-124].

Таким чином, Україна та Угорщина майже одночасно стали на шлях модернізації владних структур. Передумовою та вихідним положенням цих модернізацій стало тоталітарне минуле обох держав, що зумовило створення надзвичайно міцного та наділеного широкими повноваженнями інституту президентства. Втім, Угорщина, що відмовилась від оголошення Президентом країни вихідців з колишньої комуністичної еліти, достатньо швидко змогла реорганізувати політичне, економічне та суспільне життя в країні на ґрунті поєднання досвіду західноєвропейської демократії та особливостей розвитку власної країни. Досвід становлення інституту президентства в Угорщині можна визначити як такий, що придатний для наслідування іншими постсоціалістичними країнами з урахуванням їх національних

особливостей. Україна розвивалася шляхом схожим, але викривленим. Досить довгий час тут посаду Президента обіймали колишні партапаратчики (Л.Кравчук, Л.Кучма), що зумовило формування хибного уявлення у населення про демократію, як іншу назву тоталітаризму і ускладнює запровадження реальної демократії у життя. Таким чином, одним з головних недоліків становлення президентської влади в Україні є небажання залучати досвід побудови демократичних інститутів влади в країнах Центральної та Східної Європи та тісний зв'язок теперішніх лідерів держави з колишньою партноменклатурою.

Література

1. Азаров М. Український вибір: ілюзії чи реалізм // Політична думка. – 2001. - №3. – С. 133-143.
2. Закон Української РСР від 5 липня 1991 р. "Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до конституції (Основного Закону) Української РСР" // Закони України. – Т.2. – К., 1996.
3. Конституція України. – Суми: Облдрукарня. - 1996. – 40 с.
4. Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу // Віче. – 1998. - №10. – С. 77-93.
5. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій. – К.: Академія, 2004. – 480 с.
6. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. – К., 2002.
7. Україна в роки незалежності (1991-2001). – К.: Академія, 2001. – 180 с.
8. Центрально-європейские страны на рубеже XX-XXI вв. Аспекты общественно-политического развития. Историко-политический справочник. Отв. сост. Ю.С. Новопашин. – М.: Новый хронограф, 2003. – 256 с.
9. Шемшученко Ю. Сила демократії – у владі? // Віче. – 1995. - №6. – С. 3-12.